

KRŠĆANIN U POLITICI I SUVREMENOJ EUROPI

Neven ŠIMAC, Pariz – Zagreb

Sažetak

Odnos katolika prema politici kroz povijest obilježavalo je neshvaćanje dužnosti prema zemaljskoj domovini, kao i mišljenje da je politika, *per se*, nemoralna djelatnost. Taj stav je dodatno komplicirao odnos Crkve i Države, od Milanskog edikta pa do pojave demokracije. Odnos pak katolika Hrvata prema politici još je više usložilo višestoljetno bivanje na *limesu* zapadnog kršćanstva, strane okupacije, odnosno *antemuralni* položaj i njihova neravnopravnost u složenim državama.

Pojava demokracije i *Rerum novarum*, te privaćanje relativne autonomije politike, pokrenuli su dio kršćana na *zauzetost u politici*. Međutim, još uvijek brojni katolici anatemiziraju politiku, a njihovom neshvaćanju politike slično je još samo njihovo neznanje Europe i odbijanje svijeta. Kao da kršćani nisu davali odlučujući etički, kulturni i civilizacijski obol Europi, a hrvatski katolici još i danak u krvi! Kao da nisu ponajbolji od kršćana prvi gradili mostove približavnja i pomirenja na ovom složenom i raznolikom kontinentu!

Razmljivo je da su narodi, koji nakon duge podređenosti postižu dostojanstvo samostalnosti, željni odlučivanja o vlastitoj sudbini. Ono što nije razumljivo – uz navedeno *neznanje Europe* – jest neprihvatanje odgovornosti kršćana za svoje kontinentalno okruženje i za svijet, kojega povezanost nosi u sebi ne samo opasnosti, nego i mogućnosti. Ove potonje, međutim, bez zauzetosti *sve manjeg stada* kršćana građana, mogu propasti, u Hrvatskoj i u svijetu.

Ključne riječi: kršćani, politika, Crkva, res publica, zauzetost, demokracija, Europa, stranke, udruge, opće dobro.

Uvod

U ovom izlaganju s *razlogom* i s *namjerom*¹, želio bih progovoriti, u kontekstu današnjih – za kršćane-katolike u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Boki – *rerum novarum*: o novom političkom sustavu, tj. o demokraciji i o svijetu kojem, čini se, težimo, a to su europske integracije. Želio bih da vas ove *res novae* propitkuju, da vas zaintrigiraju, te upoznate činjenice i odvagnete argumente. Ove

¹ Ovaj je tekst nastao iz natuknica koje je autor priredio za izlaganje na Teološko-pastoralnom tjednu. Odatle njegov govorni način, jezik i stil, koji je kasnije upotpunjen referencama i naznakama izvora.

dvije teme spadaju u područje koje nije po prirodi poziva Vaše, nego prvenstveno laičko; područje za koji niste posebno obrazovani i za koje kao klerici, ili redovnici, nemate ni mandata ni posebna legitimiteta, ali koji je bitan za *viam Jesus* i za povijesni hod naroda.

Želio bih da posumnjate u postojeće okamine o tome da je politika *Mandaljena grišnica*, mjesto sebičnosti, laži, prijevare i izdaje; da je demokracija liberalna, bezbožna prijevara, a da je Europa u isti mah Beograd, London, Pariz i Moskva, odnosno da je i ona zamka globalizacije, mjesto poroka i rastakanja vrijednosti. Pokušat ću dakle predočiti i ukazati na ono što p(r)oziva, stavlja u pitanje, ili pak ruši *clichéje* o mjestu i ulozi kršćana, laika i klerika/redovnika u politici, te u Europi i svijetu. Složit ćemo se zacijelo na samom početku da je »djelatni« – na ovomzemaljskoj njivi – zadaća i naročita odgovornost laika i da je tu djelatnost, ako je uopće i bilo potrebe za tim, »rehabilitirala« konstitucija *Gaudium et Spes*.

U ovom izlaganju želim poći od dvije pretpostavke. Prva je da svi Vi osnovne dokumente Crkve dobro poznajete, od Drugoga vatikanskog sabora – *Gaudium et Spes* i *Dignitatis Humanae*², pa preko *Sollicitudo rei socialis* do post-sinodalne pobudnice *Ecclesia in Europa* i *Doktrinarne note o zauzetosti i ponašanju katolika u političkom životu*. Stoga ih ne ću talmudski citirati. Druga je da Vi, isto tako, poznate stanje u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Boki, nadam se, bolje od mene. Ja, koji ne bivam stalno na Vašim vjetrometinama, na ta stanja moram gledati brižno i s poštovanjem, te biti voljan *discernere* i učiti. Zato je besmisleno da ponavljam, ili pokušavam sintetizirati ono što su mnogi znalci – klerici, redovnice i redovnici, biskupi i poglavari, te zauzeti i brižni laici već rekli, ili što danas pišu i javno izlažu.

Osim toga, dio vas, mladih, više *ne* izlazi iz *katakomba* komunizma i nije generacija bez učitelja, kao moja. Da bi se razabralo hrvatsku i bosansko-hercegovačku, ili još bokeljsku, vjersku i opću situaciju, dosta je čitati npr. biskupa Srečka Badurinu, ili sociologa Željka Mardešića, hrvatski »koncilski trolist« Šagi-Bunić – Bajsic – Turčinović, te druge, a danas i mnoge mlade, iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Boke ... ili još radove *Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve*, ili *Franjevačkog instituta za kulturu mira*, hrvatske i bosansko-hercegovačke, redovničke i dijecezanske smotre itd.³

Moja jedina *komparativna prednost* za predstavljanje ove teme je političko-pravno obrazovanje i rad tijekom 25 godina u »urednoj« Europi, te još 12 godina u šest tranzicijskih zemalja i moj – *spero* – dobronamjerni, kršćansko-personalistički *pogled izvana*. Nisam dakle znanstvenik, nego praktičar *rei publicae*, tj. države, prava, javne uprave i Europe i, koliko to uspijevam, zauzeti građanin.

---

² Dokumenta nastalih pod snažnim utjecajem laika, francuskog filozofa Jacquesa Maritaina.

³ Tako ćete se, npr., moći dobro informirati o kršćanskim dilemama Europe ako otvorite dvobroj 34–35, iz 2004./05, franjevačke smotre Jukić (Sarajevo), posvećen *Europi jučer, danas i sutra*.

Ono, na što bih ovim izlaganjem htio potaknuti, jest razumijevanje činjenica i postojećih mogućnosti te razboritost i sklonost ka poticanju laika na javnu – političku, socijalnu i kulturnu – zauzetost. Institucionalna Crkva i osobe posvećena života mogu laicima tu ulogu olakšati ponajprije tako što će sami biti koncilski usmjereni; zatim tako što će u ovo doba tranzicije prilagoditi pastoral potrebama novog vremena; što će promicati i konkretno razvijati socijalnu misao Katoličke crkve *hic et nunc*; što će se sami in-formirati, na pologu Evanđelja i na naslijeđu najboljih vjernika laika, o temama politike, demokracije, Europe i globalizacije, pa znati *discernere* i upućivati laike na izvore i na dužnost zauzetosti.

Institucionalna Crkva može vjernicima laicima tu ulogu i otežati: ako ne slijedi svoj bogati socijalni diskurs, pa *ne biva u svijetu* i ne stoji uz sirote; ako zlorabi obnovu Žrtve i propovjedaonicu te ideološki ili stranački utječe na vjernike – jer, ne zaboravimo, Crkva nije ni stranka ni aspirant na svjetovnu vlast; ako uzurpira predstavljanje naroda, pa nastupa u njegovo ime, ili ga dijeli, nastupajući u ime dijela, protiv drugog dijela, stavljajući tako u pitanje i jedinstvo same Crkve; ako ne tolerira legitimnu različitost političkih pristupa i opcija vjernika, pa čak ni općenito građana; ako se srodi s bilo kojom vlašću, pa postane *ancilla* politike, ili koje stranke; i, na koncu, ako se izlaže opasnosti da postane predmet sablazni, pa traži povlastice, ili više nego joj treba, prije drugih, na štetu drugih, mimo i protiv dužnosti skromnosti, siromaštva i solidarnosti.

Mislim da ne griješim, ako ustvrdim da su kršćani katolici i prečesto kaskali za poviješću, udaljavali se od onih koji su bili u središtu Isusove pozornosti⁴, pa, nakon što su ih Prosvjetitelji i revolucije izbacili iz *prve lože*, politiku su proglašavali grješnom i štetnom. Na ovim našim stranama, gdje su harala sva tri totalitarizma, kršćani su za suzdržavanje od politike imali i pokoji argument, ali danas ga više nemaju. Pa, iako brojni crkveni dokumenti unatrag stoljeća i pol⁵ potiču na zauzetost u *rē publicā*, katolici i danas abdiciraju, apstiniraju, spavaju, ili se odmaraju na lovorikama patnika i outsiderski kibiciraju.

Toliko – što se tiče demokracije i politike. A što se tiče Europe, razumljivo je da Hrvati u odnosu na Europu gaje odnos određenog nepovjerenja, štoviše ogorčenosti, zbog činjenice da ih je Europa napustila u ne tako davnim ratnim opasnostima i stradanju naroda. Ali danas, jesu li se barem danas potrudili informirati se, *discernere*, što je to Europa i kojih putova u budućnost uopće ima? Eto, na ta i slična pitanja pokušat ću baciti ponešto svjetla i posvjedočiti s ponešto iskustva.⁶

⁴ Sirote svake vrste i naroda.

⁵ Nesporno je da Europa mnogo duguje kršćanstvu, ali i obratno. Tako navlastito Katolička crkva svoje posuvremenjenje duguje Europi, jer pod njezinim je pritiskom Crkva razvila svoj socijalni nauk i svoje (o, kako kasno!) prihvaćanje demokracije.

⁶ U ovom ću izlaganju pretežito rabiti pridjev »kršćanski«, iako ću se ustvari baviti katoličkim dijelom kršćanstva. Svjestan sam, međutim, da postoji prilično različit pristup politici i politič-

1. Kršćanin u politici: od podređenosti, preko dezertiranja do zauzetosti

Među razlozima »ne-susreta« katolika i politike jedan dio se odnosi na političke okolnosti u raznim razdobljima, a drugi na same katolike, njihovo neznanje, odbojnost i nespremnost.

1.1. Političke okolnosti i razumijevanje politike

Prva stoljeća kršćanstva obilježio je progon Crkve, pa su kršćani bili prvi borci za slobodu savjesti i mučenici zbog toga. Zatim je, od konstantinovskog vremena, zavladao konfuzija religijskog i političkog, te višestoljetna borba za prevlast između duhovne i svjetovne vlasti, sa stalnom napasti instrumentalizacije religijskog, odnosno političkog. Shvaćanju politike kao autonomne sfere bitno je pridonio politički mislilac, Firentinac Niccolò Macchiavelli (1469. – 1527.), ali na poseban način, te pojam *macchiavellizma* i danas nosi naročitu, pejorativnu konotaciju. Nije, naravno, Macchiavelli izmislio *zlo* u politici – nasilje, prijevaru, izdaju, rat ... – ali je on poistovjetio čovjeka s njegovom zloćom, te dao ugled i prvenstvo *zlu*. Macchiavelli je minimizirao čovjekovu težnju ka *dobru* te banalizirao *zlo* da bi od njega stvorio *normu* za vladara, tj. tehniku koja vodi do uspjeha.⁷ Ukratko, on je obezvrijedio i instrumentalizirao moral i, što je najznačajnije, odvojio je politiku od etike, svodeći je na *tehniku* osvajanja i održavanja vlasti.

Drugi prekretni moment u kršćanskom neshvaćanju politike započeo je prije dva stoljeća. To je doba naime obilježilo najprije Prosvjetiteljstvo, s kultom razuma i znanosti, prvenstvom građanina i suverene narodne volje, te sa zabacivanjem božanskog porijekla vlasti i izbacivanjem Crkve iz politike. *Ne-susretu* kršćana s politikom pridonijela je zatim i pozitivistička teorija, po kojoj je politika ne samo umijeće, nego čak znanost, kojoj su vlast i uspjeh⁸ jedini »etički« kriteriji. Krug se zatvorio s pojavom triju totalitarizama⁹, jer je iz politike isključena ne samo institucionalna Crkva, nego i svi kršćani, a progon vjere opet je došao na dnevni red povijesti.

Druge, »post-moderne« teorije, propitkuju ovo najnovije, naše doba: najprije ona politologa Samuela P. Huntingtona (r. 1927.), o neizbježnosti *sraza civilizacija*,

---

koj zauzetosti kod laika različitih kršćanskih crkava. O tome sam se osvjedočio radeći, prije šest godina, u pretežito luteranskoj Letoniji. Ondje su katolici podosta apstinirali od politike, dok su se protestanti bez mnogo dilema angažirali i čak osnivali svoje konfesionalno obojene stranke.

⁷ Što bi se današnjim rječnikom reklo – *Success Story*.

⁸ Evo opet *Success Story*!

⁹ Treba imati na umu da su i komunizam i fašizam i nacizam nastali u krilu kršćanske Europe, a ne na bilo kojem ili kako dalekom Istoku ili Jugu.

u kojoj mnogi vide tek masku za održavanje dominacije i bogatstva; a potom i ona filozofa Francisa Fukuyame (r. 1952.) o *koncu povijesti*, nakon pobjede liberalizma u većini bivših komunističkih država. Ovo doba uz to karakterizira i degradacija politike¹⁰, kojoj značajno pridonosi ozračje individualizma, etičkog relativizma i nihilizma. Uzroci degradacije nisu samo u pobjedi (neo)liberalne *jedinstvene misli*, ni u prevazi *sadašnjeg trenutka* nad prošlošću i budućnošću, kao ni samo u nedostatku vizija. Oni nisu isključivo ni u destituciji politike u korist ekonomije, a ni samo u post-modernom nestajanju ideoloških razlika i osjetljivosti za socijalno. Njih valja tražiti i u degradaciji kulture, u prevazi izvršne vlasti nad dvjema drugima (zakonotvornoj i sudskoj), u korumpiranosti politike posvuda u svijetu (iako ne posvuda jednako!), u odvojenosti političara od naroda te, na koncu, i u već kroničnom deficitu vodstva¹¹. Zato moderna politika gubi ugled, što proizvodi pad interesa za *rem publicam* i pasivnost građana, pa i građana kršćana.

1.2. Odgovornost kršćana za promašeni susret s politikom

Znatniji dio odgovornosti za odsutnost kršćana iz politike leži ipak na njima samima i na njihovu ne-slijedenju Isusova nauka. Tako mnogi kršćani nisu znali počuti Isusove upute o *Bogu Božje, a caru carevo*, pa nisu niti razabrali razlikovanje dviju vlasti i afirmaciju relativne autonomije politike. Odsutnosti i dezertstvu iz politike i *rei publicae* pridonio je i kršćanski bijeg od svijeta, odnosno njihova prvenstvena okrenutost *nebeskoj domovini*, namjesto nasljedovanja Kristove veliko-svećeničke molitve – *biti u svijetu, a ne biti od svijeta*. Tu spada i činjenica da je vjera osobna, »afektivna« činjenica, usmjerena na vertikale i na vječnost, dok je politika kolektivna, horizontalna i počesto kratkoročna. Pa, iako je vjera pitanje osobnih uvjerenja, religija je i socijalni fenomen, ona je i zajednica, obred, slavljenje ...

U isti red spada i kršćanska pomirenost sa svakim stanjem (*kvijetizam*)¹², ali i individualistička koncepciji spasenja – *salva animam tuam*. Jedan od razloga kršćanske pasivnosti leži i u svođenju Macchiavellija isključivo na demonsko promicanje nespontanog *zla* u normalno sredstvo politike. Nije se stoga čuditi, što je splet ovih nerazumijevanja i jednostranosti urodio široko rasprostranjenim izjednačavanjem politike sa *zlom*, kojega se kršćani trebaju kloniti. Takvo stanje je trajalo kao vladajuće – posebno na ovim našim stranama – praktički sve do rađanja socijalne misli Katoličke crkve, a na posljedice je, među inima, ukazao

¹⁰ Dosta je pogledati najnovija istraživanja hrvatskog i EU25 javnog mnijenja (usp. *Eurobarometar*) i konstatirati da je povjerenje građana najniže upravo u odnosu na parlamente, vlade i stranke.

¹¹ Koje sve češće funkcionira po formuli: »*Vaš sam vođa, pa vas stoga – slijedim.*«

¹² Kršćanski personalist, filozof Emmanuel Mounier (1905. – 1950.) upozorava da ovaj *kvijetizam* daje »štofa« Nietzscheovoj kritici *ropskog karaktera* i mlakosti kršćana.

(tada još) kardinal Ratzinger rekavši da se »*već prije mnogo stoljeća moglo živjeti bolje i čovječnije, da kršćani nisu živjeli u stavu bijega od svijeta*«¹³. Hrvatskoj pak, naročitoj odgovornosti za neshvaćanje i odbijanje politike – koju još uvijek mnogi poistovjećuju s *najstarijim zanatom na svijetu* – pridonijele su još dvije povijesne posebnosti: s jedne strane percepcija politike kao služenja stranom okupatoru, a s druge sklonost apsolutiziranju suvereniteta države.¹⁴

Politika se međutim ne može zatvoriti u idealne koncepte. Podsjetimo ovdje da je i politici – kao brizi za *polis* – kao i demokraciji, imanentna ideja *pravednosti i jednakosti*, a ne *ljubavi prema bližnjem*¹⁵. Stoga politika treba prihvatiti konkretne, ograničene okolnosti i ograničena sredstva, ponekad i ona koja nisu flagrantno *zlo*, a na koja valja pristati u cilju *dobra*.

1.3. *Politika i etika u demokraciji*

Dvanaestljetno iskustvo rada u šest tranzicijskih zemalja¹⁶ daje mi pravo složiti se s lucidnom konstatacijom profesora teologije Špira Marasovića da kršćani u tranzicijskim zemljama, a posebice kler, pokazuju »*dramatično nesnalaženje u susretu s demokracijom*«¹⁷. To proizlazi zacijelo iz nedovoljnog znanja, što je to demokracija, a što država i društvo u demokraciji; od nepostojanja, ili pak gubitka ionako skromne kolektivne memorije demokracije; ali i od činjenice da je Crkva premnogo kasnila u svom priznavanju kompatibilnosti demokracije s kršćanstvom. Potrebno je bilo da sva tri totalitarizma pokažu svoje strašno lice, pa da tek 1942. godine papa Pio XII. javno prihvati demokratski republikanski poredak kao pozitivnu činjenicu i pojavu.

Treba ipak podsjetiti da demokracija nije prirodno stanje, da ona nije »*samonikla biljka*«, tj. ne nastaje sama od sebe. Ona je stalan proces nastajanja, očuvanja i razvijanja, ona je ideal, a ne tek zbir ustavnih pravila i načela devolucije i kontrole vlasti. Ali ona traži najprije – učenje¹⁸, što se i prečesto zanemaruje. Demokracija je osim toga etički zahtjevna, pa traži »*znaj i suze*«, štoviše svijest

---

¹³ Joseph RATZINGER, *Europa – njezini sadašnji i budući temelji*, Verbum, Split, 2005., str. 110.

¹⁴ ... a danas i *vlasništva*, kao da ono nema i svoju *socijalnu* funkciju!

¹⁵ Često se sjetim rečenice Aleksandra Solženicina, kad je na francuskoj TV, nakon izгона iz SSSR-a, rekao otprilike sljedeće: *Ne zahtijevajte od ljudi da ljube svoga bližnjega, jer to je previše za njih. Zahtijevajte da budu pravedni jedni prema drugima.*

¹⁶ Između 1995. godine i danas: Češka, Poljska, Litva, Letonska, Bosna i Hercegovina i Hrvatska.

¹⁷ Špiro MARASOVIĆ, *Demos ante portas*, Crkva u svijetu, Split, 2002., str. 144.

¹⁸ Kod nas se uvriježilo mišljenje da je za demokraciju dovoljno – imati više stranaka i povremene izbore. Nije se htjelo, niti znalo razabrati da je demokracija stubokom drukčija od totalitarnih režima i sustava, koje su Hrvatim usput rečeno, sva tri iskusili ... i da je zato tu nepoznatu demokraciju potrebno tek – (na)učiti.

i hrabrost čovjeka koji ispravlja svoju egoističnu narav (»*ja i moj interes*«) i svoj nemar za *javni interes* i *opće dobro*.

Kršćanima se prigovara da ne znaju što je politika, jer o njoj razmišljaju u terminima osobne etike. Francuski isusovac, Paul Valadier podsjeća, u svom prikazu suvremenosti misli Jacquesa Maritaina (1882. – 1973.), da individualni moral ima drukčija načela od političke etike: »*Politička etika mora uzeti u obzir složene ili konfuzne datosti društvenog života u povijesti, što je stavljaju pred zahtjeve koje osobna etika ne poznaje.*«¹⁹ Maritain pak ovako definira politiku: »*Politika je grana etike, ali specifična grana, različita od drugih grana tog istog stabla.*«²⁰ Ova definicija otvara pitanje opravdanosti prigovora kršćanima da zastupaju zastarjeli, neoperativni super-moralizam, nesvjestan tragike povijesti i prisutnosti *zla*, tj. *mysterii iniquitatis*. Maritain i kršćanski personalisti odbijaju taj prigovor i to sa sljedeće tri osnove: kršćanske antropologije, kršćanskog shvaćanja demokracije i mogućeg utjecaja morala na pravo.

a) Politika kao »*grana etike*« odgovara *kršćanskoj viziji čovjeka*, jer kršćanin polazi od jedinstva *osobe* i *zajednice*, dok »*Moderni*« polaze od pojedinca, štoviše od suprotstavljenih pojedinaca²¹. Politika je društvena, kolektivna činjenica i djelatnost, koja se bavi organizacijom društva i pitanjem kako živjeti zajedno. Cilj politike je *opće dobro*²² i *dobar život*, a to oboje odgovara čovjekovoj naravi i moralno *ispravnom* i *sretnom* životu u zajednici.

b) Navedena, personalistička definicija politike počiva na vrlo određenoj *ideji o demokraciji*. Kršćanski personalisti ne prihvaćaju ideju o čisto proceduralnoj demokraciji, nego su suglasni s Bergsonom da je »*demokracija profano ime ideala kršćanstva*«²³, te da je ona »*evanđeoske biti i za svoj motor ima ljubav*«. Personalisti drže da demokracija mora počivati na vrijednostima, koje povezuje stremljenje ljudi prema *bratstvu* – tom zanemarenom pojmu francuske revolucionarne trijade²⁴ – i da je za to potrebno dijeliti (*con-dividere*) neke osnovne etičke reference za međusobno poštivanje. Odsutnost etičkih referenci stvara naime pra-

¹⁹ Paul VALADIER, *Maritain à contre-temps – Pour une démocratie vivante*, Desclée de Brouver, Pariz, 2007., str. 90. Hrvatski jezikoslovac Tomislav Ladan preporučuje da se za ono što je svojstveno, ili što se pridaje »*društvu*«, rabi pridjev »*društvovan*«, a da pridjev »*društen*« ostane u svom značenju sklonosti društvenosti.

²⁰ Jacques MARITAIN, *Oeuvres complètes, L'homme et l'Etat*, svezak IX, str. 550, po Paul VALADIER, *nav. dj.*, str. 87.

²¹ U skladu s postavkama filozofa Thomasa Hobbesa (1588. – 1679.): *Homo homini lupus* i *Bellum omnium contra omnes*.

²² To *opće dobro* je svjetovno, *bonum vitae civilis*, a ne vječno – *opće dobro*.

²³ Francuski filozof Henri-Louis Bergson (1859. – 1941.); usp. Paul VALADIER, *nav. dj.*, str. 123.

²⁴ Sloboda – Jednakost – Bratstvo (*Liberté – Egalité – Fraternité*).

zninu, s kojom se ništa ne gradi, nego upravo obratno – dobiva se režime koji ili improviziraju, ili zapadaju u arbitrarnost pojedinaca i skupina.²⁵

Problem je međutim, kako doći do najmanje zajedničke etičke osnove, tj. referenca. U srednjem vijeku to je bilo kršćansko vjerovanje, Prosvjetiteljstvo je promicalo ideju čistog razuma, moderna i post-moderna ističu pluralizam, koji ne niječe ni religiju, ni razum, ni znanost, ni različite koncepcije svijeta. Maritain i kršćanski personalisti smatraju da je taj minimum – taj *zajednički ljudski credo, credo slobode* – moguće naći, ali da se upravo na tom traženju i sintezi kršćani – etični, razboriti, stručni i savjesni – moraju angažirati, u svom vremenu i u svom zavičaju. U tom traženju je potrebno ipak zajedno poštivati – pa bilo to i iz različitih razloga – dostojanstvo osobe, apsolutnu vrijednost moralnog dobra, slobodu i istinu, te razboritost. Na tim je osnovama moguće graditi »*temeljni ugovor društva slobodnih ljudi*« s pravima i obvezama.

c) U konkretnoj primjeni etike u politici, *pravo* nije nespojivo s *moralom*, iako se stalno postavlja problem, kako unijeti moral u pravo i kako naći etiku koju svi dijele. Personalisti se u ovim pitanjima oslanjaju na Tomu Akvinskoga koji drži da pravo ne može biti u potpunom suglasju s moralom. Pravo naime mora voditi računa o *konkretnim* situacijama i ljudskim nevoljama i o tome što su ljudi u stanju »*nositi*«, a voditi računa o tome, naglašava Toma, potpuno je moralno.

Pravo može dakle podnositi i određeno *manje zlo*, jer su mnoge zajednice danas pluralne i jer je često neophodno prihvatiti *manje zlo* i nepravedne posljedice »*svršenog čina*«. Primjeri obiluju: smrtna kazna; toleriranje prav(il)a manjina, koja nisu suglasna moralu većine, ali ga ne ugrožavaju; državna prisila općenito; pravedni obrambeni rat; špijunaža i policija i njihove metode prisile; lukavstva i nepovjerenje među državama ... Maritain upozorava: »*Strah od toga da se uprljamo nije vrlina, nego način da izbjegnemo vrlinu. Neki, čini se, misle da suočavanja s realnim, s konkretnim svijetom stvari i ljudskih odnosa, gdje grijeh postoji i kruži, da to znači zaraziti se grijehom, kao da se grijehom zaražava izvana, a ne iznutra. To je farizejsko čistunstvo: to nije doktrina o čišćenju sredstava.*«²⁶ Slično je upozorenje i francuskog političara i državnika Michela Debréa (1912. – 1996.) da se ne može baviti politikom, a *ne smočiti ne samo ruke, nego i rukave*.

Kršćanski su personalisti bili ti koji su odlučujuće utjecali ne samo na *rehabilitaciju politike*, nego i na stav da je politička (i socijalna i građanska i kulturna ...) *zauzetost* – brinuti se, izložiti se, riskirati se – ne samo normalan produžetak vjere, nego i kriterij vrijednovanja svakog osobnog života. Jer iako »*politika nije sve, ona je u svemu*«, podsjeća nas personalist Emmanuel Mounier²⁷ (1905. – 1950.). Toliko

---

²⁵ Ne podsjeća li nas ova personalistička kritika na današnje stanje, npr. u Republici Hrvatskoj?

²⁶ Navedeno po Paul VALADIER, *nav. dj.*, str. 97–98.

²⁷ Emmanuel MOUNIER, *Le personalisme*, ed. Presses universitaires de France, Pariz, 1967., str. 126.

o stavovima nekih od tenora kršćanskog personalizma u Francuskoj. Što se pak institucionalne Crkve tiče, njoj je trebalo i previše vremena da u demokraciji i u ljudskim pravima ne vidi osporavanje Božjih prava, nego tomističko priznavanje *prirodnih prava i obveza*. Dužnost kršćana laika u politici je »*dokučiti istinu i prepoznati dobro, što je uvjet prava i pretpostavka mira u svijetu*«²⁸. Neophodna kvaliteta za tu dužnost je *moralni razum*, sposoban shvatiti što je *dobro*, a što *zlo*. Ovaj *moralni razum* mora biti iznad demokratskog *načela većine*, jer postoje i patologije razuma²⁹, koje su u stanju odvesti i većinu u moralnu zabludu.

1.4. Kršćani i rehabilitirana politika

Danas su osnovni stavovi jasni: Crkva nema vlastiti program, ni društvo-ni, ni politički. Papa Benedikt XVI. je 9. prosinca 2006. ponovio taj stav na *Kongresu talijanskih katoličkih pravnika*: Crkva se ne će miješati u politiku, jer bi to predstavljalo »*neopravdanu ingerenciju*«.³⁰ Ipak, Crkva zadržava pravo glasa kad god se bude radilo o »*obrani velikih vrijednosti koje daju smisao životu ljudi*«. Crkva ima samo svoj socijalni govor/nauk, koji međutim nije zbir naputaka, ni recepata, nego ukazivanja na moralna načela. Zato je ovaj papa prije par godina, još kao kardinal, ukazivao da je »*cilj politike pravednost i, zajedno s pravednošću, mir ... No, ako je bit politike moraliziranje moći i porredak koji potječe od načela prava, tada u njihovu uporištu nalazimo temeljnu etičku kategoriju*«.³¹

I kardinal Roger Etchegaray je na konferenciji za medije povodom *Jubileja vlada i parlamenata 2000. godine* ukazao na ovaj odnos: »*Ujediniti vjeru i politiku, a da ih se ne pomiješa, razlikovati ih a da ih se ne razdijeli, to su dva zahtjeva koji nadahnjuju kršćansko ponašanje bilo pojedinaca, bilo zajednica*«.³² Na istoj »*valnoj dužini*« je i nekadašnji predsjednik Europske komisije, Jacques Delors u jednom nedavnom interviewu: »*u kršćanskim pokretima su me uvijek učili razlikovati vjeru od politike*« ... »*Ako se već zna da sam kršćanin, to nije zato što sam to vikao po krovovima. Uvijek mi je naime bilo stalo djelovati u politici i u socijali s osobama koje nisu vjerovala u Boga. I prečesto sam naime vidio – a to*

²⁸ Joseph RATZINGER, *nav. dj.*, str. 95.

²⁹ Grčki *hybris* = objest, oholost.

³⁰ »Nije dakle Crkva ta koja može uputiti na to koju političku ili društvo-vnu organizaciju treba preferirati, nego je narod taj koji mora slobodno odlučiti o najboljim i najviše prilagođenim načinima organiziranja političkog života Svaka izravna intervencija Crkve u to područje bila bi neopravdana ingerencija« (autorov prijevod s francuskog teksta objavljenog na: www.vatican.va – papini govori).

³¹ Joseph RATZINGER, *nav. dj.*, str. 117.

³² Vidjeti: www.vatican.va.

je za mene bio uzrok sablazni – političare koji zbog čisto izbornih razloga egzimiraju svoju vjeru.«³³

Zanimljivo je ovdje spomenuti da su francuski biskupi u listopadu 2006., u vrijeme kampanje za predsjedničke izbore, uputili vjernicima poruku pod naslovom *Što si učinio od svog brata?* U toj su poruci naglasili da je političko djelovanje »neophodni oblik ljubavi prema bližnjemu«, te da »onaj koji prezire politiku, ne može reći da ljubi svoga bližnjega i da odgovara na njegova očekivanja. Tko prezire politiku, prezire i pravdu.«³⁴

Poziv na zauzetost u politici ne smije zanemariti dvije važne činjenice: s jedne strane *kontingentni* karakter politike, a s druge legitimnu *različitost* interesa građana i mogućnost različitih rješenja što, prirodno, vodi i kršćane u različite stranke.³⁵ U politici se živi i radi s drugima, različitima, u njoj se i griješi – upravo zato jer je njezina materija *kontingentna* – pa stoga nije dobro nadijevati *kršćansko* ime strankama. Valja ovdje podsjetiti na stav personalista Maritaina, pobornika zauzetog djelovanja i prihvaćanja rizika: *kršćani moraju djelovati, ali pod uvjetom da u politici nikad ne kompromitiraju transcendentnog Boga, pred kojim će svi polagati računa.*

U zaključku ovog prvog dijela, valja naglasiti da je neophodno mijenjati ustaljeni »kršćanski« pogled na politiku. To je potrebno navlastito *hic et nunc*, jer politika u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini ne mora biti ovakva kakva jest, uz ovako dezorijentirano i siromašno sudjelovanje kršćana laika. A da tome ne bude tako, može *pomoći* i institucionalna Crkva u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, podupirući *obrazovanje* laika za javne i građanske djelatnosti, kako bi oni postali protagonisti političkog života, u različitim udrugama, sindikatima i strankama, te pridonijeli rehabilitaciji politike u demokraciji. Bavljenje politikom traži učenje i znanje prava, države, ekonomije, socijale, međunarodnih odnosa, danas i Europe. Crkva treba, ukratko, na personalističkim zasadama poticati politizaciju laika, a bdjeti nad depolitizacijom klera, kako to opravdano ističe prof. Špiro Marasović.³⁶ Podsjetimo da je Crkva upravo tako postupala u mnogim europskim demokratskim državama nakon Drugoga svjetskog rata, te da ona posjeduje veliko iskustvo sudjelovanja u obrazovanju laika za političare, za radničke i seljačke sindikaliste, kao i aktiviste građanskih udruga.

---

³³ Delors je »izrastao« na kršćanskim, personalističkim idejama Maritaina i bio blizak smotri *Esprit*, koju je osnovao Emmanuel Mounier (1905. – 1950.). Autor ovih redaka ga je tamo i upoznao početkom 70-ih godina i kasnije često susretao.

³⁴ Vidjeti: www.ccf.fr – dokumenti.

³⁵ Zanimljivo je ovdje ukazati na primjer raspada talijanske kršćanske demokracije nakon protukorupcijske kampanje *Mani pulite*, s početka 90-ih godina: s jedne je strane nastala brojnija skupina lijevog centra, *Margherita*, a s druge stranka desnog centra, *Democratici di Centro*.

³⁶ Usp. Špiro MARASOVIĆ, *nav. dj.*, str. 224ss.

Ali institucionalna Crkva može isto tako i *odmoći* na ovom polju: ako zadržava staru sliku o politici; ako izbjegava poticati laike na društvenu i političku zauzetost; ako ih na tu zauzetost potiče, ali s primisli da takvi, obrazovani laici postanu lutke, produžena ruka i »glas« klera u politici; ako ne radi odlučno na depolitizaciji klerika i hijerarhije; ako i kad, bez mandata, a ni znanja, uzurpira pravo predstavljanja naroda; i, na koncu, ako i kad stavlja *svoj* narod iznad *čitava Božjeg naroda*, pa dijeli Crkvu, jer, ne zaboravimo, *etnocentizam* proturječi univerzalnosti katolicizma. I, da zaključim ovaj kratki izlet u »nacionalno«, s Andreom Riccardijem, osnivačem zajednice *Sant'Egidio*, koji kaže da »*postoje određeni provincijalizam i lokalizam, iz kojih treba izvući život Crkve*«, te koji ovako poziva kršćane: »*Naše vlastite zajednice se moraju naučiti misliti do na kraj svijeta. Konstatiram katkada da postoji povlačenje na lokalna obzora, određena 'teritorijalizacija' Crkve, koja je – ali samo u rijetkim slučajevima – u opasnosti da postane 'etnicizacija'. Mjesna Crkva nije provincijalna zajednica.*«³⁷ Držim da nas se ta upozorenja i te kako tiču i propitkuju nas, pa zaključujem ovaj dio izlaganja s upozorenjima donedavnog pariškog nadbiskupa i kardinala Lustigera: »*Katolička crkva ... vrjednuje nacionalne identifikacije kao kulturno bogatstvo, ali u isti mah odbija njihovu apsolutizaciju*«³⁸ i, opet, Andree Riccardija, koji upozorava da je »*takva philautia ... prava bolest*«³⁹ i – kako je još u davno doba isticao crkveni naučitelj, sv. Maksim Ispovjedalac – »*majka svih strasti*«⁴⁰.

2. Kršćani u suvremenoj Europi

2.1. Kršćanstvo i Crkva kao utemeljujući čimbenik Europe

Povijest kršćanstva u Europi i odnosa kršćana prema politici moguće je razmatrati kroz tri velika razdoblja⁴¹:

a) Prvo tisućljeće, od Konstantina do istočnog raskola (313. – 1054.), doba je skromnosti, *kajanja za grijeh*e, iskupljivanja od osude *Boga suca*. To je doba

³⁷ Andrea RICCARDI, *L'étonnante modernité du christianisme*, ed. Presses de la Renaissance, Pariz, 2005., str. 251.

³⁸ *Isto*, str. 69.

³⁹ *Isto*, str. 253.

⁴⁰ *Isto*. Sv. Maksim Ispovjedalac (580. – 662.), veliki kršćanski teolog i redovnik iz Bizanta.

⁴¹ Takvu podjelu sugerira i argumentira jedan od najznačajnijih francuskih medijevista, Georges Duby (1919. – 1996.). Zanimljivo je da jedan od najuglednijih francuskih ekonomista, Jean Boissonnat (r. 1929.) – personalist i zauzeti, socijalni kršćanin – upotpunjuje ovu podjelu ekonomskim argumentima. Usp. Jean BOISSONNAT, *Dieu et l'Europe*, Desclée de Brouwer, Pariz, 2005.

kad Crkva »nastavlja« propalo Rimsko carstvo⁴² pa osigurava, najprije na Istoku, potom i na Zapadu, mnoge funkcije koje nisu po naravi njezine: upravljanja, kulture, socijale, ekonomije ... To veliko razdoblje karakterizira *ekonomija preživljavanja*, kad se »nacionalni« dohodak uopće ne povećava i kad svjetsko pučanstvo raste samo za jednu šestinu. Crkva u tom dobu postaje ujedinjavajući i utemeljujući čimbenik karolinške Europe, kako bilježi Jean Boissonnat: »Crkva je, okupivši barbare i polu-barbare u kršćanstvu, stvorila Europu«, a ta Europa nije bila »ni politička, ni ekonomska, nego isključivo kršćanska zajednica«. ⁴³ Međutim, za razliku od Karla Velikog, koji je poslušni sin Crkve, bizantski *basileus* je i car i prvosvećenik, »zaštitnik vjerek«, dok je Crkva tek *ancilla* (služavka) politike. Europa u tom razdoblju upoznaje svoje granice, svoja dva *limesa*, jedan prema Islamu, u jugozapadnoj Francuskoj, a drugi prema Pravoslavlju, na Teodozijevoj crti razgraničenja Istočnog od Zapadnog carstva.

b) Za razliku od prvoga, drugo je tisućljeće doba *dinamizma i inovacija*, od strane čovjeka kao nastavljачa djela *Boga stvoritelja*. To je vrijeme katedrala, sveučilišta, bolnica i sirotišta, jedinstvenih umjetničkih ostvarenja, doba velikih otkrića⁴⁴ i osvajanja svijeta. Svjetsko se pučanstvo povećava za 22 puta, a dohodak *per capita* raste 13 puta. To je doba triju velikih tehničkih revolucija, s izumom parnog stroja, te električnog i eksplozijskog motora. To je i doba kad se u javnoj uporabi javlja pojam *Europa* i pridjev *europski*, najprije iz pera pape Pija II. (1405. – 1464.). Stoga J. Boissonnat podsjeća da je »Bog stvorio Europu putem kršćanstva, a jedan papa joj je prvi dao to ime«⁴⁵, dok isusovac A. Manaranche naglašava da je »*povijest Europe – povijest Boga u Europi*«⁴⁶. Pojam Europe zatim, od uvođenja norme *cuius regio – eius religio* i westfalske podjele Europe (1648.) na katoličku i protestantsku sferu, nestaje te se opet pojavljuje tek od doba Prosvjetiteljstva. Francuski enciklopedisti Voltaire, Rousseau, Diderot i d'Alembert, iako promicatelji sekularizma, priznaju da je kršćanstvo bilo to, koje je za uvijek oblikovalo europski način razmišljanja i osjećanja. S Westfalskim mirom i parolom »*isti kralj, ista vjera, isti narod*« nestaje jedinstva zapadnog

---

⁴² Bilo bi pretjerano kazati da Crkva preuzima ulogu Carstva. Francuski povjesničar Paul Veyne – koji, po vlastitom kazivanju, nije vjernik – ističe da kršćanska vjera *Milanskim ediktom* (313.) ne postaje državnom religijom, kako se običava isticati, nego da taj edikt ustvari predstavlja odluku Konstantina da carevi ubuduće moraju biti kršćani. Vidjeti na www.rdv-histoire.com *Les 8èmes rendez-vous de l'histoire*, Blois, 14.–16. listopada 2005.

⁴³ Jean BOISSONNAT, *nav. dj.*, str. 29–30.

⁴⁴ J. Boissonnat zapaža u navedenoj knjizi da Kristofor Kolumbo u svojoj prvoj ekspediciji nema na svoje tri karavele ni jednog svećenika. Njegova avantura nije dakle bila nadahnuta idejom širenja *Dobre vijesti*.

⁴⁵ *Isto*, str. 39.

⁴⁶ André MANARANCHE, *Dieu en Europe*, Editions du Jubuilée, Pariz, 2003., str. 241.

kršćanstva⁴⁷, pa tako nestaje i riječi Europa, ali se stječu okolnosti za nastanak suvremenih država i Europe kao *političkog* projekta.

Ovo se drugo razdoblje završava s *totalitarnim revolucijama*, crvenom (1917.), crnom (1922.) i smeđom (1933.), koje potiru slobode, te promiču kult i idolatriju klase, nacije i rase. Valja, međutim, biti svjestan činjenice da je to tragično stoljeće totalitarizama, svjetskih ratova i industrijaliziranog genocida poniklo u kršćanskoj Europi, a ne, npr., u Aziji ili u svijetu Islama. To je stoljeće kad je »*zločin ušao u fiziku*«⁴⁸, a »*nasilje u ekonomiju*«⁴⁹. Dvadeseto stoljeće je i doba tjeskobnog pitanja kršćana koji su živjeli pod terorom »*sekularnih religija*« triju totalitarizama: *Kako živjeti od vjere, pred Bogom i s Bogom, a u svijetu bez Boga?*

Ali to je isto kao i doba *prvih nenasilnih europskih integracija* – jednog od najdostojnijih i najodličnijih projekata svjetske povijesti – Vijeća Europe (1949.) i Europskih zajednica (1950. – 1957.). Korijene i razloge europskih približavanja i ujedinjavanja valja tražiti ne samo u opasnosti za mir, koja se bila ponovno nadvila nad Europom 1947. – 1948., nego ponajprije u inicijativama zauzetih građana i civilnog društva⁵⁰, kojima su odgovorile države, a kojima su odlučujuće pridonijeli »*oci*« Europe – Robert Schuman, Konrad Adenauer i Alcide De Gasperi, sva trojica zauzeti kršćani, sva trojica ljudi rođeni *uz granicu*, svjesni tragike ratova i potrebe poštivanja drugoga, različitoga.⁵¹ Nije stoga neodmjerena riječ njemačkog filozofa Ulricha Beckera, kad je povodom posjeta Benedikta XVI. Turskoj napisao: »*Čudo Europe se sastoji u tome što su neprijatelji postali susjedi.*«⁵²

c) Treće, novo doba Europe je *vrijeme suosjećanja i priznanja pogriješa* kršćana, vrijeme kad se kršćani okreću *Bogu* kao *Ocu*. To je doba kad kršćani postaju novi posrednici u dijalogu Crkve i svijeta. To je ujedno i vrijeme neslućenog ubrzanja trgovine i revolucionarnih znanstvenih iznašašća: mikroprocesora, e-tehnologije i bio-tehnologije, sa stalnom prijetnjom radikalne manipulacije stvorenim. To je doba i krajnjih pitanja kršćana sebi i drugima: *Smijemo li sve što možemo?* i *Ne ćemo li svi morati polagati računa pred Onim koji nam je povjerio nastavak stvaranja?*

⁴⁷ Kršćanskog jedinstva je bilo nestalo već s Istočnim raskolom, 1054. godine.

⁴⁸ Riječi J. Roberta Oppenheimera (1904. – 1967.), američkog fizičara i »oca« atomske bombe.

⁴⁹ Izraz koji rabi Michel Camdessus (r. 1933.), nekadašnji guverner francuske banke i direktor Međunarodnog monetarnog fonda (1987. – 2000.), danas predsjednik Socijalnih tjedana Francuske.

⁵⁰ Zabrinuti za mir, demokraciju i pravnu državu, kojoj tada prijete sovjetski ekspanzionizam, građani, članovi *Europskog federalističkog pokreta* u svibnju 1948., u Den Haagu, zahtijevaju stvaranje europske političke integracije i sastavljanje konvencije o pravima čovjeka. Samo godinu dana kasnije, utemeljuje se Vijeće Europe i započinje redakcija *Europske konvencije o ljudskim pravima*.

⁵¹ O kršćanskom sudjelovanju u nastanku europskih integracija pisao sam u eseju »*Da li, zašto i u koju Europu?*«, u *Nova prisutnost*, br. II/1, proljeće-ljeto 2004.

⁵² Vidjeti pariški dnevnik *Le Monde*, 5. prosinca 2006.

Na koncu ovog sumarnog i stoga odviše površnog prikaza, valja napomenuti da i te kako ostaju otvorena za raspravu bitna pitanja: *Kako i koliko je kršćanstvo sudjelovalo u oblikovanju Europe?*⁵³ i *Što to i danas utemeljuje Europu?*⁵⁴ Međutim, u ovom kratkom pristupu moram se zadovoljiti tek površnim konstatacijama: Europu u prošlosti i danas karakterizira prije svega *prvenstvo osobe*, tj. svake osobe u njezinu dostojanstvu, prvenstvo *nad skupinom*. Upravo ta europska vlastitost razlikuje Kršćanstvo od Židovstva, koje stavlja naglasak na poslanje židovskog naroda, ali i od Islama, jer Islam tu ulogu – istina, u manjoj mjeri – pridaje Arapima. Treba međutim priznati, da *primat osobe* stvara osnovu, s jedne strane za prosvjetiteljski *individualizam*, a s druge i za kršćanski *personalizam*, kao i za kršćanski *univerzalizam* i za stalnu *missionem ad gentes*.

Kršćanstvo u Europi danas karakteriziraju tri međusobno suprotstavljena *binoma*: s jedne strane, *individualizam* i *univerzalizam*; s druge, razlikovanje *političkog* od *religijskog* – *imperii* od *sacerdotii* /Boga od Cezara/, Crkve od države; s treće, razlikovanje *slova* i *duha*.⁵⁵ Još dva druga *elementa* značajno određuju Europu. To je najprije značenje *razuma*, koji objašnjava »kako« i *vjere* koja otkriva »zašto«; a zatim i uloga *rada* – »*Ja sam ono što radim*«, govorio je sv. Benedikt.⁵⁶

2.2. *Europske integracije i kršćani – činjenice i pitanja*

Podsjetimo: procjenjuje se da je od 6,3 milijarde stanovnika Zemlje⁵⁷ 2003. godine, *kršćana* bilo 2 milijarde – od toga 1,1 milijarda katolika⁵⁸, 440 milijuna protestanata i 220 milijuna pravoslavnih. Muslimana je bilo te iste godine 1,3

---

⁵³ Između mnoštva literature o ovom pitanju, upućujem na već navedene knjige Špire MARASOVIĆA (*Bog i društvo* i *Demos ante portas*, u izdanju CuS, Split, 2006. i 2002.), Jeana BOISSONNATA (*Dieu et l'Europe*), na knjižicu Gerlanda LENTINIJA, *Aux racines chrétiennes de l'Union Européenne* – Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi, Editions des Béatitudes, Pariz, 2006., kao i na dvije knjige povjesničara i politologa, Renéa Rémonda (r. 1918.), *Le christianisme en accusation* i *Le nouvel anti-christianisme*, obje u izdanju DDB, Pariz, 2000. i 2005.

⁵⁴ Usp. već navedenu smotru Jukić, br. 34–35, 2004./05., Sarajevo, posvećenu *Europi jučer, danas i sutra*, kao i raspravu između kardinala Ratzingera i talijanskog senatora Pere, objavljenu u knjizi Marcello PERA – Joseph RATZINGER, *Senza radici: relativismo, cristianesimo, islam*, ed. Mondadori, Milano, 2005.

⁵⁵ Zato je kršćanstvo manje ritualno od Islama i Židovstva.

⁵⁶ Valja se zapitati, nije li među Hrvatima poštivanje rada kao moralne vrijednosti i stvaralačkog izražavanja osobe – koje karakterizira kršćansku Europu, navlastito njezin protestantski krug – obezvrijeđeno, što zbog moralne erozije u vrijeme komunizma, odnosno »samoupravnog socijalizma«, a što zbog mišljenja da je rad Božja kazna i biblijska muka od koje treba uteći.

⁵⁷ Procjena za 2003. godinu profesora Ralpa Stehlyja sa *Sveučilišta Marc Bloch* u Strasbourgu. Vidjeti: www.persocite.com.

⁵⁸ Statistički godišnjak Svete Stolice za 2007. godinu, predstavljen Papi 12. veljače 2007, procjenjuje broj katolika u svijetu na 1.115 milijardu duša. Vidjeti: www.vatican.va.

milijarde, hinduista 840 milijuna, budista 380 milijuna, Židova 14,5 milijuna ...⁵⁹ Ukratko, što se kršćanskog svijeta tiče, valja podsjetiti da je danas Crkva prisutnija na južnoj nego na sjevernoj hemisferi, te da kršćanstvo više nije moguće postovječivati sa Zapadom. Ono isto tako više nije ni samo, ni pretežno *europska stvar*, niti dio samo europske civilizacije. Danas 70% katolika živi u zemljama u razvoju. Što se pak kršćana u *Europi* tiče, postoje relativno sigurne procjene za 27 zemalja članica Europske unije (490 milijuna duša), za 2007. godinu: katolika je 32%, protestanata 20%, a pravoslavnih 8%.⁶⁰

Za naše razumijevanje uloge i mjesta kršćana u Europi, važno je još napomenuti da udio pučanstva Europe (s Rusijom) u svjetskom stanovništvu opada, jer Europa ubrzano stari. Tako je sredinom XX. stoljeća europsko pučanstvo iznosilo 22% svjetskog pučanstva, početkom XXI. stoljeća 12%, a sredinom XXI. stoljeća će predstavljati samo 7%, što znači pad od 15% u posljednjih sto godina. Europski narodi, gotovo svi, opadaju brojem, pa tako i Hrvati⁶¹. Europa više ne zna ili/i ne želi prenositi život. Spomenimo ovdje da bi, samo za održavanje sadašnjeg odnosa zaposlenih i umirovljenika, Europa do 2050. trebala »uvesti« 50 milijuna stranaca. A kako još uvijek ne postoji nikakva europska imigracijska politika, sva je prilika – i nevolja – da će u prvo vrijeme, *volens-nollens*, doći do seljenja iz siromašnijih zemalja EU u bogatije, što postavlja mnoga etička, kulturno-ološka, demografska, ekonomska, pa čak i ekološka pitanja.⁶²

Mnogi se naš sugrađanin danas pita *što je ustvari Europa?* Je li to neka nova država ... pošto ispisuje svoj »Ustav«? Ili je to neka federacija ... poput nekadašnje Jugoslavije? Ili konfederacija ... kao Švicarska⁶³? Nije li i Europa ustvari tek

⁵⁹ Nije lako doći do pouzdanih procjena vjerske pripadnosti u svijetu. Tako jedna procjena Oxfordskog sveučilišta za 2000. godinu daje donekle različite brojke od upravo navedenih: od 6,2 milijarda stanovnika svijeta, 2 milijarde je kršćana, od toga više od 1 milijarde katolika, 1,2 milijarda muslimana, 850 milijuna hinduista, 350 milijuna budista, 20 milijuna Židova, 450 milijuna drugih vjera i 1,3 milijarda nereligioznih i ateista.

⁶⁰ Navedena studija prof. Stehlyja za 2003. godinu procjenjuje broj muslimana u (budućoj) EU27 na 15 milijuna.

⁶¹ Trebalo bi istražiti i predvidjeti koje će biti posljedice nasilnog iseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine, posebice iz srednje Bosne, koja je predstavljala u demografskom i duhovno-vokacijskom smislu najsnažniji hrvatski kraj. S druge strane, trebalo bi analizirati u kojoj je mjeri dodjeljivanje državljanstva Republike Hrvatske građanima BiH (kao i Srbije i Crne gore) utjecalo na njihovo iseljavanje tijekom minulih 15 godina; i, na koncu, hoće li i kako će pristup RH Europskoj uniji utjecati na (ne)povratak Hrvata u BiH i na njihovu demografsku (de)stabilizaciju u njihovoj domovini BiH.

⁶² Sve više se glasova zauzetih građana i nevladinih udruga javlja i prosvjeduje protiv useljeničke politike, tj. *pljačke mozгова i radnih ruku*, koju već čitavo stoljeće prakticiraju SAD (politika *Green Card*), uvozeći iz siromašnih dijelova svijeta, bez ikakve naknade, najbolje kadrove i stručnjake.

⁶³ Usput rečeno, Švicarska, usprkos svog imena – *Confédération helvétique* – nije konfederacija, nego federacija.

jedna neoliberalna globalizacija ... kao i ona svjetska? I, ne ukida li Europa granice država? Globalni odgovor na sva ta pitanja je – ništa od svega toga! Europa je sa svoje dvije temeljne integracije – s *Vijećem Europe* i s *Europskom unijom* – prvi u povijesti mirni, originalni, politički, odnosno ekonomski oblik približavanja i suradnje europskih država. Ta se suradnja temelji na *dobrovoljnom* prenošenju *dijela* suverenih prava država na europsku razinu, ali ne da ih se izgubi, nego da ih se nakon prenošenja *zajednički obnaša i obavlja* u institucijama tih dviju integracija:

- u *političkoj* integraciji 46 europskih država, tj. u Vijeću Europe (VE), a tu navlastito:
  - u Europskom sudu prava čovjeka
  - u Vijeću ministara vanjskih poslova država članica VE
- te u pretežito *ekonomskoj* integraciji 27 europskih država, tj. u Europskoj uniji (EU) i to kroz sljedeće njezine osnovne institucije:
  - Vijeće (ministara) EU
  - Europski parlament
  - Europsku komisiju
  - Sud pravde Europskih zajednica

Što se globalizacije tiče, točno je da *i Europa »globalizira«*, ali uredno, tj. po pravu i s pravilima, uvažavajući sve, a ne ukidajući norme na korist najmoćnijih. Tako EU, kao prilično integrirana udruga država, u svom povezivanju i međuovisnosti ostaje na načelima *socijalnog* tržišnog gospodarstva, a ne slobodnog lovišta za spekulativni kapital i njegove ekstra-profite. A na pitanje ukida li Europa granice, možemo se još uvijek složiti se s *kršćanskom ocem* Europe, Robertom Schumanom: *»Naravno, ne radi se o tome da se ukinu etničke i političke granice. One su povijesna činjenica: mi nemamo pretenzije ispravljati povijest, niti izmišljati neki racionalizirani ili programirani zemljopis. Mi kanimo oduzeti granicama njihovu krutost, rekao bih čak, njihovo beskompromisno neprijateljstvo.«*⁶⁴

Sljedeće pitanje opravdano zanima, štoviše muči brojne kršćane: *Zašto štutnja europskog »Ustavnog ugovora«* (UU)⁶⁵ o *kršćanskim korijenima* Europe? U odgovoru na to pitanje potrebno je upozoriti na sljedeće: UU nije povijesni tekst, ni vjerski dokument – da bi nužno spominjao kršćanske korijene, ili Boga – nego pravni i političko-institucionalni tekst. Taj tekst mora biti *»uključiv«*, a ne isključiv, da bi ga što više ljudi osjećalo prihvatljivim. Osim toga, ni u prijašnjim Ugo-

---

⁶⁴ Gerlando LENTINI, *nav. dj.*, str. 51.

⁶⁵ Ne radi se dakle ni o kakvom Ustavu, jer EU nije država, nego o Ugovoru između država članica, koji su, kao što se zna, odbile prihvatiti dvije države osnivačice EU, Francuska i Nizozemska, što samo pokazuje da u svim pitanjima u EU odlučujuću riječ imaju države članice.

vorima EU nema ni riječi o Bogu, ni o kršćanskim korijenima, iako je u vrijeme sklapanja tih ugovora (1951. i 1957.) bilo mnogo lakše unijeti te reference, jer tada je bilo ne samo više kršćanske jednostudnosti, nego i manje zemalja članica. I, na koncu, valja podsjetiti da samo 3 od 27 ustava država članica EU – irski, poljski i grčki – spominju, u svom Uvodu, određenu religiju. Njemački i poljski spominju još i Boga – i to je sve.

Ostaje još i pitanje, što bi se (operativno) postiglo spominjanjem u UU jednog ili drugog od ta dva pojma. Ne bi li se na taj način zadovoljilo tek dio kršćana, koji drže da je takvo spominjanje baš u tom dokumentu važno, a da od toga ne bude nikakve stvarne posljedice ili obveze za EU?⁶⁶

Nenavodjenje kršćanskih korijena u UU *nije nevažno* pitanje – jer je nesporna povijesna činjenica da je kršćanstvo odlučujuće utjecalo na oblikovanje europskih vrijednosti, a kršćani na stvaranje europskih integracija. Ono međutim *nije i prevažno*, jer su sve vrijednosti u *Uvodu* UU i u *Povelji prava* – kršćanske vrijednosti. Uz to, u tekstu UU, članci II. i III. izričito spominju poštivanje slobode i religijske različitosti, dok čl. 51 UU potvrđuje da će biti poštovan status koji imaju religijske, filozofske i nekonfesionalne skupine. On, uz to, obvezuje EU da s ovim skupinama održava »*otvoren, transparentan i redovit dijalog*«, što predstavlja, po prvi put, *institucionaliziranje* suradnje EU i crkava, koje prije nije bilo.⁶⁷ UU dakle usvaja, ili priznaje, sva tri načela, koja su norma i praksa, u odnosima *demokratskih država* i crkava/religija: slobodu i vjersku jednakost pojedinaca; autonomiju religioznih organizacija; država se zakonima ne miješa u pitanja vjere, obreda i dogma; i, na koncu, selektivnu suradnju države i religija: izravno financiranje, porezne olakšice, prisutnost religije u vojsci, bolnicama, zatvorima ...

Podsjetimo ipak, na koncu, da je europski kontinent bio dominantno kršćanski, ali uvijek jednim dijelom i multi-religiozan; da su Židovi u Europi obitali više stoljeća prije Krista i pokršćavanja; da su kršćani, šireći Dobru vijest, širili i židovsku Bibliju; a da je Islam u Europi ostao do danas, nakon što je na Iberskom poluotoku bivao kroz sedam stoljeća, a u jugoistočnoj Europi pet punih stoljeća.

3. Organizirani katolici u današnjoj Europi i Europa u sutrašnjem svijetu

Danas u Europi postoje ne samo crkveno-institucionalni oblici suradnje i utjecaja na europske integracije, nego i oni laičkih udruga. *Klerički* oblici europske suradnje *hijerarhija* pojavili su se još 1959. godine, kad je ustanovljena *Kon-*

⁶⁶ Na tu je okolnost ukazao i isusovac Paul Valadier na navedenim *Susretima povijesti* u Bloisu, usporedivši spominjanje kršćanskih korijena ili Boga s ispisivanjem devize »Sloboda – Jednakost – Bratstvo« nad ulazom francuskih općina. To bi spominjanje zadovoljilo formu, ali ne i duh.

⁶⁷ Ta je suradnja ustvari bila povremena i gotovo isključivo na inicijativu COMECE (Komisija episkopata Europske zajednice).

ferencija europskih crkava – KEK, koja okuplja 120 kršćanskih, ne-katoličkih denominacija, sa sjedištem u Bruxellesu, Strasbourgu i Genèvi. 1971. je godine u St. Gallenu (Švicarska) osnovan *Savjet rimokatoličkih biskupskih konferencija Europe* – CCEE, a 1979., u Bruxellesu, još i *Komisija katoličkih biskupskih konferencija iz zemalja članica Europske unije* (COMECE). Sve tri institucije su kroz protekla desetljeća razvile široku djelatnost, pa je tako, npr. COMECE donijela brojne dokumente kojima je nastojala utjecati i na građane vjernike i na europske integracije. U novije vrijeme (ožujak 2005.) ona je objavila svoja objašnjenja i procjenu *Ustavnog ugovora*; zatim je sredinom 2006. objavila dokument pod naslovom *Budućnost Europske unije i odgovornost katolika*⁶⁸, a 24. studenog 2006. još i dokument *O zajedničkim vrijednostima: živi izvor europskog projekta*⁶⁹, upućen šefovima država i vlada EU za pripremu njihove *Berlinske izjave* u ožujku 2007.⁷⁰

I katolički *laici* ustanovili su više institucija suradnje. Spomenimo samo dvije: 1978. godine osnovana je anglikanska i protestantska (ne i katolička) *Europska ekumenska komisija za crkvu i svijet*, a 1999. započela je francusko-njemačka suradnja katolika laika, da bi od 2002. već funkcionirala radna skupina, koja je 2004. godine prerasla u današnju *Kršćansku inicijativu za Europu* (IXE), koja okuplja udruge i katoličke pokrete⁷¹ iz dvanaest europskih zemalja – od kojih i iz Hrvatske – koji su posebno usmjereni prema socijalnom nauku Katoličke crkve, te koji redovito surađuju s COMECE. IXE će koncem veljače objaviti svoj manifest uoči 50. obljetnice Rimskih ugovora.⁷² Dok je navedeni dokument COMECE od 26. studenog 2006. više usmjeren na *vrijednosti i ambicije* EU, manifest IXE – u sastavljanju kojeg je sudjelovao i pisac ovih redaka – više će se baviti konkretnim *projektima* i *problemima* Europe: institucionalnim zastojem i problemom daljeg proširenja EU; starenjem Europe i imigracijskom politikom; gospodar-

---

⁶⁸ Vidjeti *Les catholiques et l'Europe*, ed. Bayard, Pariz, 2006.

⁶⁹ Vidjeti: www.comece.org.

⁷⁰ 27 država-članica EU će 25. ožujka 2007. godine u Berlinu, pod predsjedanjem Njemačke, koja u prvom polugodištu ove godine predsjedava Europskoj uniji, obilježiti 50. obljetnicu »Rimskih ugovora«, kojim su 1957. godine osnovane *Europska ekonomska zajednica* (*Zajedničko tržište*) i *Europska zajednica za atomsku energiju* (*Euroatom*). Te su dvije integracije, zajedno s prvom, *Europskom zajednicom za uljen i čelik*, osnovanom 1951. godine na inicijativu Roberta Schumana, postale *Europske zajednice*, zatim *Zajednica*, pa na koncu *Europska unija*.

⁷¹ Središnji odbor njemačkih katolika (ZdK) s njegovim *Katolikentagom* svake 2 godine; Socijalne tjedne Francuske (SSF) s njihovim svakogodišnjim socijalnim tjednima; belgijske katoličke sindikate; španjolsku Udrugu katoličkih propagandista; Socijalne tjedne Italije i Španjolske; austrijsku Katoličku akciju; poljske i hrvatske katoličke intelektualce; poljski i hrvatski centar Robert Schuman; poljske i slovačke katoličke nakladnike, *Znak* i *Luč*; rumunjske, češke i ukrajinske katolike.

⁷² 25. ožujka 2007. u Rimu će i Katolička crkva obilježiti jubilej, tj. 50. obljetnicu Rimskih ugovora.

skom stagnacijom i nezaposlenošću; problemima okoliša i energetike; pitanjima uloge Europe u svijetu i njezina utjecaja na mir i sigurnost, razvoj siromašnih, neobnovljiva bogatstva, pravičnu trgovinu; i, na koncu, potrebom da se Europi udahne dušu i dadne više srca.

Ti će dokumenti zauzeti stav i o *globalizaciji*, kao mogućnosti i izazovu, ali i kao prijatnji i riziku. Oni će ukazati na njezine pozitivne aspekte: širenje demokracije i prava čovjeka nakon pada Berlinskog zida, slobodu komuniciranja i informacija ... Usprkos opasnostima od deregulacije koja ukida mnoge norme, a koja je najjače izražena na području financija i ekonomije, kršćani bi se u globaliziranom svijetu trebali *osjećati dobro*, jer je po prvi put svijet po njihovoj mjeri, tj. sve više jedinstven i jer se nikad nije moglo tako širiti kršćansku poruku *ad gentes* kao danas. Zato je na kršćanima posebna odgovornost za predlaganje smisla, za aktivnu kritičnost i za širenje Dobre vijesti koju su dobili.

Ovo je »*lijepo vrijeme da se bude kršćaninom*«, uvjerava nas i Andrea Riccardi⁷³, iako kršćani ponovno postaju malo stado, kao u prva vremena, ali zato *toynbeejevski* uvjereno i motivirano⁷⁴. Ipak naše doba ne će – a, vjerujemo, niti bilo koje buduće – vidjeti konac kršćanstva jer, usprkos sekularizmu i *philautiji* (sebeljublju), na koju upozoravaju crkveni oci, *religijsko* nije nestalo i Crkva nije postala muzej, nego veliko naslijeđe koje poziva na nastavljanje. Pa, iako je ovo vrijeme snažnog individualizma, odbacivanja heteronomije, odnosno etičkog relativizma i nihilizma, potrošaštva i indiferentnosti, totalne medijske zabave i spektakla, ovo je ujedno doba nove duhovnosti, novih mučenika i svjedoka vjere, novih uzleta i nada. Ovo je vrijeme za *skromnu snagu* (A. Riccardi), odnosno za pavlovsku »*slabu snagu*«.

Točno je da je post-moderna Europa snažno sekularizirana, indiferentna, skeptična, potrošačka, egoistična, hedonistička, ponegdje već i protu-kršćanska, ne-vjerujuća u sebe, ne-voleća sebe, ne-ponosna na svoj doprinos napretku čovječanstva, ukratko umorna i sumorna. Ipak, Europa je mnogo ljepša onima koji je gledaju izvana, nego što to misle njezini građani. Ona je svijetu primjer mira, solidarnosti i stabilnosti. Ona je mjesto poštivanja subsidiarnosti i proporcionalnosti, identiteta i kultura, manjina i većine. Ona je brižna prema okolišu, oprezna u odnosu na zdravlje i prehranu, primjer i prvak u darežljivosti prema siromašnijem dijelu svijeta.

Na koncu ipak valja upozoriti da, iako je prijedeni put velik, ono što je dosad učinjeno tek je manji dio u odnosu na ono što preostaje, a to je izgradnja *političke* dimenzije Europe. Važno je ovdje naglasiti da u Europi mnogo toga nije zauvijek

⁷³ Andrea RICCARDI, *nav. dj.*, str. 11.

⁷⁴ To je aluzija na argument kardinala Ratzingera u njegovoj navedenoj raspravi s talijanskim senatorom Perom.

osigurano; da su konkretni simboli njezina postojanja rijetki (novac, zastava, himna); da nitko ne može jamčiti da je »*Europa osuđena na uspjeh*«, kako su to još nedavno isticali baltički državnici; da je Europa ustvari krhka biljka – ekonomski div, a politički patuljak; i zaključno, da se Europa, ako želi utjecati na budućnost svijeta, mora *politički* organizirati i profilirati.

Ostaje međutim, da se kršćani trebaju osjećati odgovornima za Europu kao jedinstvenu ljudsku i etičku avanturu. Oni su odlučujuće sudjelovali u njezinu rađanju, oni su je nosili na krštenje, oni su njezinu rastu dali bitan doprinos, te stoga, za konac, predlažem Vam za razmišljanje dva navoda, jedan univerzalniji, drugi lokalniji.

Poslušajmo najprije klasika političke misli Montesquieua (1689. – 1755.): »*Kad bih znao da je nešto na korist moje domovine, a štetno za Europu ili za ljudski rod, ja bih to smatrao zločinom.*«⁷⁵ S drugim bih navodom htio upitati katolike – u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Boki – u kontekstu njihova dugog i bolnog izlaska iz »samoupravnog« komunizma i iz rata, jesu li u stanju poručiti Europi, zajedno s češkim teologom Josefom Zvěřinom sljedeće: »*Mi vas želimo susresti, ali ne kao prosjaci! Mi imamo bogatstva koja vi ne posjedujete, vrijednosti za koje smo platili visoku cijenu i mi imamo mnogo sanjâ i željâ koje vi nemate*«⁷⁶?

Summary

THE CHRISTIAN IN POLITICS AND IN CONTEMPORARY EUROPE

This lecture-essay deals with the problem of complex relations that Christians, namely Catholics entertained during centuries with politics, Catholics in general and most particularly in Croatia, Bosnia and Herzegovina and Boka. In his attempt to analyse those relations, qualified as miss-encounter of Catholics with politics, the author outlines, on the one hand, internal spiritual and ethic reasons that paralysed Catholics in their relation to the politics and to the public commitment. The author presents also their misunderstanding of politics coming from their refusal to be in the world, their lack of understanding of the relative autonomy of politics and their narrow reading of theorist, from Macchiavelli to Moderns. On the other hand, the essay analyses external constraints (long foreign rule and occupation) that impeded and even excluded Croatian Catholics from politics, especially during the communist totalitarianism they had to suffer. The essay attempts to sketch evolution of Christians and politics during two millennia, in order to highlight the contribution of Church to the birth of Europe and that of committed

---

⁷⁵ Navedeno po Denis BADRÉ, *L'attente d'Europe*, ed. Albain Michel, Pariz, 2004., str. 21.

⁷⁶ Navedeno po vrijednoj zbirci tekstova o Europi donedavnog milanskog nadbiskupa i kardinala Carla Marije MARTINIJA, *Je rêve d'une Europe de l'esprit*, ed. Bayard, Pariz, 2000., str. 153.

Catholics to the social teaching of the Church; the contribution of Christian philosophers and intellectuals, especially French personalists, to the positive approach to politics, to political commitment and to resistance to totalitarianisms; the contribution of Catholics to the European integrations. The author outlines the importance for citizens in transitional countries to invest themselves in learning democracy and Europe, in preparing themselves for political and social commitment in new conditions that democracy and European integrations offer to all citizens. From the beginning to the end, the essay lays particular stress on the necessity that in new, democratic conditions, the politicisation of laws be accepted and even facilitated by the Church, but be also accompanied by de-politicisation of clergy and hierarchy.

Key words: Christian, politics, Church, res publica, occupied, democracy, Europe, parties, associations, common good.